

В. ВИННИЧЕНКО.

# Записна книжка.



КИЇВ—ВІДЕНЬ

1919 р.

З друкарні А. Гольдгаузена у Відні.



# ЗАПИСНА КНИЖКА.

(Оповідання.)

Тікати було вже нікуди: поперед нас слалось рівне й безкрає поле, а позаду з села гналась ціла юрба люду. Попереду всіх біг стражниц і кричав:

— Ге-ей! А ну, гей там! Підожди!

І вимахував над головою в себе рукою так, ніби поганяв волів.

— Зупиняємось? — безнадійно спитав мене Антип.

— Зупиняємось.

Ми зупинились. Антип вервав стеблину жита і покусуючи її, дивився до села на погою. І погляд йому був понурий та блискучий, як промінь сонця з-під чорної навислої хмари.

— «В калюші?» — посміхнувся я до його.

Власне кажучи, смішного в нашій становищі було мало. Найменше, що з нами могло статись, це те, що нас побють, звяжуть, і поволочать в повітову тюрму.

Антип теж похмуро посміхнувся.

— Бач, я казав, що треба з вечера виходити з села.

— Де твої проклямації? — живо перебив він — ховай в жито! Швидче! Сядем обидва, ніби стомились...

Ми помалу сіли під житом. Я витяг з-за пазухи пак проклямацій, які zostались у нас ще на одно село, і, не одвертаючись од жита, вирив руками ямку, поклав туди пак і засипав землею. Наверх натрусив трави.

— Так... — скося озирнувши мою роботу, промовив Антип.

Погоня наближалась.

Поранкове сонце стояло над церквою і ще не встигло випарити усю росу, і вона, як сльози дитини, яка тільки що плакала, невинно й зворушливо блищала в траві. Прощай, роса!

Потім я підвів голову. Погоня вже недалечко була, але бігла тихше. То підійдуть, то знов nobіжать. Стражник одною рукою придержує шаблю, а другою широко махає то взад то вперед, немов одбивається від когось позаду. Іноді озиравсь і щось казав дядькові, який біг зараз же за ним. Трохи оддалік бігли ще люди, а коло їх куна дівчора.

Антиш похмуро кусав стеблину і чудно бігав очима навкруги, немов чогось шукав.

А я нічого вже не шукав. Чого там дурно тратити сили, пускайсь на дно та й усе.

Ось зовсім близько. У стражника руденька борідка, очі напружено, гостро втоплені в пас. На грудях, у такт підстрибує шнурок від револьверу. Лице червоне, задихане.

Раптом Антиш стріпнувся, повернувся до мене й швидко зашепотів:

— Слухай: я хочу спробувати одну штуку. Старайсь робити як я. Чуєш? Я хочу...

Але-докінчити не встиг. Перед нами вже стояв стражник і, трудно дихаючи, розглядав нас. З-за плеча його виглядало злякано-зацікавлене лице дядька.

— Ну, вставайте! Ходім! — суворо хитнув головою стражник.

Я не рушився, ждучи, що робитиме Антиш.

Цей помалу підвівся, став на свої довгі, тонкі ноги й почав мовчки розглядати стражника. Пильно, серйозно, з виразом поважності. На лиці ніякого замішання, хвилювання. Нарешті, зупинившись на лиці злегка здивованого поліціанта, спитав:

— Ты — чин сельской полиції, голубчик? Неправда-ли?

«Чин сельской полиції» ще більш похмурився.

— Ну, то що? Ну, ти, вставай!

Я теж устав.

— Кудаже ты зовешь нас ідти? І зачѣм остановил нас? — спокійно, з цікавістю запитав Антип.

— Зараз побачите! Ну, марш! Данило, ставайте зброю. Та глядіть, як що, так ломакою прямо по голові!..

У Данила в руках справді була паличка, яку по справедливості інакше й не можна було назвати. Він став коло мене і, косо позираючи, наготовив свою зброю. Почувалось, що людина на своїм віку не бувала часто в такім становищі. Взагалі, Данило абсолютно нічого страшного з себе не уявляв. Мав собі великий ніс, але він був задертий догори, ніби весь час зазірав до своїх товаришів, крутленьких карих оченят. Борода скуйфдовчена, губи злегка одвислі. Вчувалось, що людина ця, коли її про щось запитати, наперед трохи подумає, потім спитає: «Як кажете?», а тоді вже одповість нам щось таке, про що ви самі давно знаєте. Але ломаку держав серйозно й уважно.

— Ну, рушай! — шарпнув стражник за рукав Антипа.

Антип зробив строге лице.

— Позволь, милый человек, так нельзя... Как чин полиції, ты должен объяснить людям, почему останавливаешь их. Это — во первых. Далѣе: Исполняя отвѣтственную обязанность охранения порядка и тишины и при том будучи э... э... конфиденціально приставлен к исполнению существующих законов Россійской Имперіи, ты должен не нарушать оныя а, наоборот, поощрять и додавать примѣр. Понял?

І Антип навіть витягнув перед своїм довгим блідим носом палець і хитнув повчаюче головою.

Лице Данила стало виявляти наплив, очевидно, не-

сподіваних переживань. Очі йому поширилися і забігали то на нас, то на стражника. Губи ще більш одвисли.

Але я був також здивований: при наших мужицьких штаних, свитках, чоботях і т. п. російська мова як раз було те, що могло нас цілком затокмачить у «кальошу».

На стражника це, дійсно, зробило відповідне вражіння. Він озирнув нас, потім хитнув до Антипа головою й коротко сказав:

— Покажи пашпорт!

Я понуро стис губи й одвернувся. З цього йому й треба було почати.

— Пашпорт? Вот это — привальный твой вопрос. — похвалив Антип. — Да... так именно слѣдовало и начать. Но без грубостей, вѣжливо, строго. Да... Но тебѣ мы все таки не покажем... Тебѣ нельзя. Исправнику, становому еще можна, но нижніе чины не могут смотрѣть...

Тим часом надбігла друга частина погоні: дядьки і дівчора. Дівчора зараз же поховалась за ноги дядьків і визирала з-за них, як з-за дерев.

Дядьки шенотілись і поглядали на нас. Всі сопли від швидкої ходи.

— Ну, када так, так марш! Нічого тут! — хитнув рішуче стражник головою. — Рушайте, Данило!

— Подожди, не торопись... — поважно простягнув руку до Данила Антип і повернувся до стражника:

— Еще раз спрашиваю: по какому поводу ты позволяешь себѣ останавливать прохожих на дорогѣ?

— Семенюк! — рантом підняв голову стражник до дядьків. — Это вони?

Серед голів одна посміхнулась, хитнулась і промовила:

— Вони самі... От-той, нижчий, кидав до мене, а вищий у церкву...

— Что «кидав»? — здивовано спитав Антип.

Я теж непорозуміло дививсь навкруги.

Уже забули? — добродушно посміхнулась голова Семенюка. — Бамажечки... З красними печатами... Проклямації...

Всі гостро дивились на нас.

Але як би ці дядьки разом з стражником рантом перевернулись в Китайську депутацію, що нас закликала б на царство до їх, — на лиці Антипа не виявилось би більшого здивовання, ніж тепер. Ні страху, ні ніяковости, а тільки здивовання. Видно, що чоловік всього сподівався, але проклямації...

Він глянув на мене, на стражника, на дядьків. Я теж глянув на його, на стражника, на дядьків.

— Як ты сказав, мужиток? — арешті вимовив Антип до Семенюкової голови.

— А так. Як чув...

— Проклямації??

— А-то-ж...

Антип глянув на мене, я на його.

— Вы что-нибудь понимаете, Ксенофонт Сократович?

Чого йому спало на думку так історично прозвати мене, я не мав часу ні думати, ні дивуватись, але стиснув плечима і промовив:

— Ничого не понимаю... Диоген Эмпедоклович!

— Странно... Очень странно... Так, значит, в вашей деревни эту ночь были разбросаны прокламації?

Стражник пильно дививсь на його. Але Антипові ніколи було займатись переглядуванням з якимсь там стражником.

— Отвѣчай же, когда тебя спрашивают? — нетерпляче й строго крикнув він.

— Та ти што кричиши? Диви, сволоч. Лазить тут, приставляє всякі манери та ще й... Ступай січас! Данило, тягніть того!

Данило несміло взяв мене за руку. Я строго глянув на його і він пустив її.

Стражник чогось почував себе страшенно розсерженим, навіть ображеним. Але Антип мовчки строго дививсь на його і не рушавсь. Потім помалу повернувся до здивованих голів дядьків і, найшовши гостреньке, добродушно-іронічне лице Семенюка, уважно й строго спитав:

— Й ты, значит, утверждаешь, что мы разбрасывали прокламаціи?

— Атож... Утверждаю... — насмішкувато хитнув Семенюк головою.

— Своими глазами видѣл?

— Своими. Не позиченими.

Говорив він упевнено, але на нас чекаюче-цильно дивилось де кілька пар серйозних очей.

— Хорошо. Твоя фамилія — Семенюк? Ксенофонт Сократович, — поважно й строго повернувся до мене Антип. — запомните: вот этот крестьянин с пепельной бородкой и... — він знов цильно озирнув Семенюка — и сѣрыми глазами называется — Семенюком.

— Слушаю, Діоген Эмпедоклович.

— Ну, то що буде? — посміхнувся Семенюк, але по лиці йому пробігло щось тривожне. Він глянув на стражника, на Данила, на нас.

— То будет, — різко й строго повернувся до його Антип, — что бывает тѣм, кто дает фальшивыя показанія. Ты этим отвлекаешь начальство от настоящих преступников. Ты — укрываешь их! Понял? Ну, идем в деревню.

Більше обяснятись він не хотів. Справа виявлялась настільки серйозною, що він мусів поспішати в село.

Він пішов. Потім несподівало повернувся до стражника й сказав:

— Ты хоть и груб, но службу свою исполняешь хорошо. Молодчина... Ксенофонт Сократович, у вас есть папиросы?

Я виняв цигарки, ми зупинились і закурили.



Погоня наша переглядалась. Стражнік пильно її похмуро позирав на нас. Похвалу Антипову він вислухав мовчки, не посміхаючись, тільки скося подивляючись то на мене то на Антипа.

Власне кажучи, я стільки-ж розумів тепер Антипа, як і вся погоня. Хіба що одні хлочки ні в чому не сумнівались і твердо були переконані, що спіймано щось страшне. Тому радісно бігли поперед нас, підтягували на швидку штанці і кричали:

— Піймали! Піймали!

Йшли всі мовчки. Часом Антип повертав до мене своє виточене, сухувате лице з блідим носом і говорив що небудь заплутане, де часто попадалось імя губернатора або поліцмайстера. Говорив заклопотано, щось міркуючи про їх, турбуючись, що не зможе сповістити їх про щось.

Сторожа наша прислухалась до наших слів і Семенюк шептався з дядьками, йдучи позаду.

Степ хвилями біг до краю неба і тихо шелестів зеленосивим колосом. Часом поважно й ліниво, ледве ріжучи повітря, проливав над нами ворон і зникав у блідо-синій долині. На нас не звертав ніякої уваги, — мало чого люди між собою не виробляють, у його своя мета. Я довго проважав його очима.

В селі нас ждали. Біля воріт, на порогах хат, на перелазах стирчали людські голови і, не зводячи очей, повертались за нами. Часом перегукувались з погонею і робили де-які уваги, які торкались більше деталей нашого арешту, ніж провини.

Так, наприклад, один дядько з вилами в руках пильно обдивився нас, потім заклопотано звернувся до Данила і спитав:

— А сіль є?

Данило й я подивились на його. У Данила очі стали кругліші.

— Яка сіль?

— А на хвіст сипать...

Стражникові не подобались його питання.

— Одойді вон! — сердито крикнув.

Дядько зупинився, пропустив нас, підморгнув заднім на стражника і не пішов далі.

Мені він подобався. Подобалось, як він поглядав на нас. Правду кажучи, такі погляди понадались частенко. Але стражник чогось почав хвилюватись, якимось підривнявся і, коли Антип зупинивсь, щоб поправити щось коло чобота, сердито, роздратовано закричав:

— Ну, скареї там!... Довольно манери представлять!...

Антип підвівсь, мовчки здивовано подививсь йому в лице, потім тихо й повчаюче промовив:

— Это чин полиціи так позволяет себѣ? Нельзя. Нельзя так.

— Ну, базікаї там! Іди, говорю! — чогось надзвичайно злісно крикнув стражник. — Тоже в разговорі ще... От я тобі покажу разговорі...

І додав таку лайку, від якої Антип моментально зупинився, подививсь на стражника, потім повернувся до мене й коротко снівав:

— Слыхали?

— Слыхал... — буркнув я.

Антип більше нічого не сказав. Рішуче й строго попрямував далі. Лице виявляло непохитність.

Але я йшов, похиливши голову. Мене брала досада: ішов би вже мовчки, ні, треба ще на сміх себе виставляти.

У волості нас теж уже ждали: з вікон виставлялись голови, а коло дверей танку товпилась ціла юрба люду. Всі вони, розступившись, дивились прямо нам в лице і де-хто хмуро мовчав, де-хто посміхався, більшість же голосно і з страхом цікавилась пійманими «жуликами».

Ввели в «присутствіе». Там уже теж був народ.

Ну, єсть! Споймали! — хмуро проговорив страж-

ник. — Давайте, старосто, понятих, нада січас їх до справ-  
шка.

Коло столу стояв невеличкий дядько з кострубатою головою і рідко розставленими очима. Плехенький під-  
жачок. ситцева сорочка під жилеткою. вигляд заклопо-  
таности. забитости. Так і уявляється, що прийде цей  
дядько додому, а дома лазить голодна, несклива дівтора.  
чіпляється за чоботи, кашочить, жінка лається. а коло по-  
рога стоїть уже соцький і кличе «до начальства». Через  
що його вибрано на старосту, — невідомо.

— Так оце ті?... Ага... — бігаючи поглядом озирнув  
нас цей староста. — Ну, так що ж?... Як понятих. то й  
понятих... А ну, хто за понятих? — задер він голову до  
юрби.

Але тут вмішався Антип. Він ступив трохи вперед і  
ввічливо, але спокійно й навіть строго звернувся до ста-  
рости:

— Подожди немного... значит, ты староста?

Староста здивовано глянув на його.

— Ну, я... Та що?

— Хорошо. Пока ничего. Значить, это ты оддал при-  
казаніе задержать нас на дорогѣ?

Тон був такий, що мимоволі староста одповів:

Ну, хоч би й я, так що?

— Ничего. Продолжайте свое дѣло.

І Антип спокійно замовк.

Староста непорозуміло дививсь на нас.

— Так що ж буде з того, що я? Ну, я, так що?

— Ничего, ничего... — заспокоюче промовив Антип  
і чудно посміхнувся. — Выбирайте понятых и отсылайте  
нас к исправнику... Мнѣ только нужно было удосто-  
вѣриться, кто в этом виноват. ты или стражник. Продол-  
жайте.

І звернувшись до мене, прошепотів:

— Не стій же таким опудалом. Підгравай. Діло йде.

При цьому вираз лиця йому був солідний, спокійний, ніби він ділився зо мною якимсь важним служебним спостереженням.

Я хитнув головою.

Староста й стражник теж щось шепотіли між собою.

— Виноват! — раптом знов звернувся Антип до їх. Вони обоє зараз же озирнулись до його. Юрба тихо шукалась.

— Виноват. Я хочу вас спробити: можете ли вы нам дать точное и ясное представление нашей вины, за которую вы нас арестовали?

Староста не зрозумів.

— Що кажете?

— Я говорю, можете ли вы сказать, за что нас арестовали? Если хотите, отвѣчайте, не хотите, — не нужно. Но предупреждаю, вам же хуже будет, если не отвѣтите. По закону вы обязаны отвѣчать.

Про те, щоб спробувати опрадуватись або дати їм зрозуміти, що вони помилились, він навіть не згадував.

— За що арештували? А за те, що бунтуєте народ. Проклямації підкидаєте людям.

— Свидѣтели есть?

— Та що ви йому базікать там даєте? — раптом зачувся позаду густий обурений голос. — Він їм баки забиває, а вони роти пороззявляли! В мордяку йому, сукиному сину, та й уся розправа!

Ми всі озирнулись. В кутку стояв високий, гарний дядько з чорною пишною бородою і сердито насупленими бровами. Одягнений був добре, очевидячки сільський багатій.

Антип ніби не розібрав, звідки йшов голос. Прижмуривши очі, він водив ними по юрбі. Нарешті, нагледівши багатія, аж перегнув до його голову й з спокійною погрозою сштав:

— Это ты, кажется, сказал?

Багатій ще більш розсердився.

— А ти на кого це тикаєш? Халамидро! Я тебе як тикну тут, так аж ногами вкриєшся.

— Та бить їх!... Чого там! В мордяку! — зачулись за ним сердиті голоси з юрби.

Антип впрівнявсь і, ніби нічого не чуючи, строго коротко кинув до багатія:

— Как фамилія?

Ніхто, очевидно, нічого подібного не ждав.

Всі притихли й стали переглядатись, — хто з усмішкою, а хто з неспокійним непорозумінням.

Але багатій аж почервонів весь.

— Та ти хто такий, що хвамілії спрашуєш?! Твоя як хвамілія?

Антипове лице ще більш стало холодним, неблаганно-різним.

— Не хочеш сказати? Хорошо. Староста, ты за это отвѣчаешь отдѣльно. Это ты замѣть себѣ... А тепер...

Він помалу, поважно й з таким виглядом, який ясно говорив, що він не хотів, але примушений це зробити, підняв руку, засунув її за пазуху і урочисто, повагом, вийняв свою... велику записну книжку, в якій він рахунок своїм видаткам і прибуткам. Так же помалу розгорнув її, витягнув олівець і звернувся до багатія:

— Еще раз спрашиваю: как твоя фамилія?

Як тільки в руках Антипа з'явилась книжка, в присутствіі раптом стало надзвичайно тихо. Посмішок уже не виднілось. Очі всіх, як головки булавок до магніту, повернулись і впились у книжку. Староста то бігав зтурбованим поглядом по присутствіі, то знов зупинявся на книжці. Видно, рішуче був збитий з пантелику. Стражник неспокійно заворушивсь, обсмикнув свою казенну сіру сорочку і взявсь рукою за шаблю, ніби хотів стати «смирно».

А багатій з червоного зробився жовтим і очі його бу-

ли вже не сердиті, а немов злякані, немов знепокоєні.

Всі стояли, як загіннотизовані.

Я зрозумів, що треба кувати залізо, поки гаряче. Враз сховився, озирнувся, підхопив табуретку й підставив Антипові.

— Извольте присесть. Діоген Емпедоклович. Может быть чернила подасть вам?

— Да-а... Чернила бы лучше...

Я з готовністю кинувся до столу, сховив з його все і одною рукою подав ручку, а в другій став держати чернило.

Він помалу умокнув ручку й наготовився писати.

— Так не жєлаєш сказати своєї фамилії? — повернувся до багатія. Той ворухнувся, але я не дав йому нічого сказати. Швидко повернувшись до Данила, що стояв біля мене зо зляканими, витріщеними очима й з ломакою, я зробив строге лице й хутко прикнуп:

— Как фамилія этого черного? Скоро!

— Клим Сидоренко! — машпнально випалив Данило, широко дивлячись на мене.

— Клементій Сидоренко, Діоген Емпедоклович, — угодливо нахилився я до Антипа.

— Ага! Отлично... Хорошо... Кле... мен... тій... Он... до... рен... ко... Хорошо. Как называется это селєніє?

— Как называется это селєніє? — строго звернувся я до стражника.

— Мандриковка, — злегка вирівнявся стражник, напружено слідкуючи за Антиповою рукою.

— Мандриковка, Діоген Емпедоклович!...

Староста ще більш зтурбувався. Ззаду почалась шумотня. Видно було, як носпішно один за одним дядьки просковзували в двері і юрба ріділа.

— Так хорошо...

Староста раптом пригладив волосся, прокашлявся й, несміло глянувши на книжку, промовив:

— Ну, хорошо, господа... Позвольте ж спроситьца вас. хто ж ви такіі будете?

Антип не сразу одповів. Устав, вернув мені ручку і, не закриваючи книжкї, повернувся до старости.

— Кто мы такіе, голубчик, мы скажем исправнику. Понял? Исправнику это скажем. Это, кажется, здѣсь Михаил Андренч исправником?... повернувся він до мене. — Ах, нѣт, Михаил Андренч в другом уѣздѣ... Да. мой милый, кто мы такіе, ты это скоро узнаешь. Да... Ну-с, мы готовы. Давайте понятых и можно отпрапляться. Только я просил бы непременно с нами отправить этого господина... как его?... він зазирнув до себе в книжку — этого Сидоренка. И затѣм того, который утверждает, что мы разбрасывали прокламаціи. Как его Мм... Семенюк. кажется! Да, да! Так вот его тоже. Гдѣ он?

Я хутко повернувся і почав шукать очима Семенюка.

— Гдѣ Семенюк?

Семенюк стояв десь аж у дальшому кутку. Всі зараз же розступились, даючи йому дорогу й поглядаючи то на його, то на нас.

— Подойди-ка сюда, Семенюк! хитнув головою Антип.

— Семенюк, ступай сюда! — крикнув я.

Семенюк несміло виступив, глянув на старосту, на стражника й пробурмотів:

— Чого ж мені їхать? У мене времени нема...

Антип усміхнувся:

— Ничего, голубчик, у нас тоже не было времени, а ты задержал нас. Вот расскажешь исправнику, как мы бросали прокламаціи, а тогда уж увидишь. будет ли у тебя время... Ну, староста, давай понятых, нужно отпрапляться. нам некогда. А вы, господа, — звернувся він до юрби — будете свидѣтелями, когда нужно будет. Слышите?

— Так тошно... — почувлось з ріжних боків.

В цей час багатій потихеньку по-під стіною пробірався до дверей. Я помітив.

— А ти куда? Сидоренко! — закричав я — куда уходиш?

Антип строго озирнувся:

— Сидоренко? Имѣй в виду, что еще хуже будет, если уйдешь.

Сидоренко хмуро зупинився.

— Я роботу дома покинув... — сердито буркнув. — Мені нема чого до справника. Моя хата з краю...

— Ничего, ничего... Староста! Понятых!

Староста шепотівся з стражником, видно — радились. Зразу ж покинув і повернувся до нас.

— Що кажете?

— Понятых давай. Мы готовы.

Староста замнявся.

— Та бачите, господа, діло, звісно, таке, що... Наше положеніє тожє, як ізяснить... то, конешно, одно слово сказать... Сказано, примерно, що прокламації. Ну, так такий приказ, що таких людей арештовувать, так прямая обязаность... одно слово сказать... Семенюк! — раптом сердито повернувся він до Семенюка. — Признавайсь, сукляк син: цих людей ти бачив? Признавайсь отгуть, січас мені!

Настала тиша.

Антип пробурмотів:

— А ну, что он скажет, нужно записать...

І наготовив книжку.

Семенюк, очевидно, зібрав усі сили, щоб одновісти, але глянув на книжку й розтерявся. Зтурбовано забігав очима навкруги і знов, як соняшник до сонця, повернувся до книжки.

— Ну, говори ж, стерво!

Семенюк безпомічно глянув на старосту.



— Я бачив... що... Тільки, як темно було, то не розібрав добре... Похожі...

— Умгу! — муркнув Антип і щось черкнув у книжці. Семенюк зразу ж замовк, злякано слідкуючи за його рукою.

— Ну, видно, що три рублі хотів заробить!—безапеляційно й похмуро бовкнув стражник до старости. І стояв з таким виглядом, що, мовляв, сумніву більше нема ніякого.

— Ну, сукни спи, подожди ж ти? — хитнув староста головою до Семенюка.

— Какіє три рубля? — зацікавлено спитав Антип.

— Та, бачите, такий порядок, що як пійма хто кого з прокламаціями, так тому три рублі. Таке меропріятіє, одно слово сказать... От он і соблазнівся, виходить... А ви самі должно на станцію путь держали?

— Да, мы хотѣли на станцію.

— По своїм ділам чи по службі?

— Это всё равно. Ну, так скорѣе, староста, скорѣе, — нам некогда...

Староста знов пригладив волосся, яке від того тільки нахплюлось під рукою і потім знов вигиналось, як пружина.

— Ви господа, не сердіця... Хто ви такі, нам незвісно... Ну, видно, що, одно слово сказать, ошибка тут... Тільки ж ми сю службу спольняємо, ви свою...

Він глянув на стражника. Стражник косо дививсь на його, немов піддержував в тяжкій справі.

— Я так думаю, що нада оставить это дело. А що ми вас задержали, так можна вам дать лошадей до поїзду. Га?

— Хм! — роздумливо, вагаючись підняв брови Антип. — Я не знаю, как с вами быть...

Потім повернувся до мене й запитав:

— Вы как думаете, Ксенофонт Сократович? Оставить или ѣхать к исправнику?

Всі, чекаючи, з хвилюванням дивились на нас.

Я зібрав усі свої сили, серйозно, перішуче одповів:

— Право, я не знаю, как вам будет угодно, Диоген Эмнедоклович.

— Ну, хорошо! — рішуче махнув рукою Антип і повернувся до їх — хорошо. Давайте лошадей. Пусть на этот раз так и будет. Но помните, господа, нужно быть осторожными. Очень осторожными, господа, нужно быть в таких дѣлах.

І помалу, поважно, згорнув книжку й засунув її знов за пазуху.

І як тільки вона зникла, всі зітхнули легче. Оживились, підбадьорились.

Через півгодини коні того самого Сидоренка стояли коло волості, запряжені в новенький, зелений хургон. Коліска застелена була килимком, а на передку сидів парубок. Віля хургона чекала юрба селян, яка поспішно, скинувши шапки, дала нам дорогу.

Прощаючись, я помітив у начальства радісну посмішку, — вони були переконані, що все таки дешево вкрутилися з халени.

А ще через якісь дві-три години ми скромненько сиділи у вагоні, а колеса поїзда поспішно, весело тікали й вибивали:

«От-так-так! От-так-так!»



# Т-во „ДЗВІН“ у Київі

випустило в 1919 році такі

твори В. Винниченка:

- Том I. Краса і сила та інші оповідання.
- Том II. Голота й інші оповідання.
- Том III. Боротьба й інші оповідання.
- Том IV. Кузь та Грицунь і інші оповідання.
- Том V. Істерія Якимового будинку й інші оповідання.
- Том VI. Рівнобага. (Роман з життя емігрантів.)
- Том VII. По-Свій. (Повість.)
- Том VIII. Божий. (Продовження повісті „По-Свій.)
- Том IX. Босак і інші оповідання.
- Том X. Хочу й інші оповідання.
- Том XI. Записки Кирпатого Мефістофеля й інші оповідання
- Том XII. Олаф Стефензон і інші оповідання.
- Том XIII. Молода кров і інші поез.
- Том XIV. Брехня й інші поез.
- Том XV. Панна Мара й інші поез.

---

Головний склад Товариства „ДЗВІН“ у Київі,  
Бесарабська площа ч. 2.

# ТОВАРИСТВО „ДЗВІН“

має контору і головний склад видань у Києві,  
Бесарабська площа число 2.

Хто хоче замовити більшу кількість книг і підручників для продажу, шкіл та бібліотек, має звернутись з замовленнями по такій адресі:

Київ, Бесарабська площа ч. 2, Товариство „Дзвін“.

Приймаються замовлення на складання бібліотек для урядових інституцій, земств, товариств, початкових і середніх шкіл. Бібліотеки складаються під доглядом педагогів і знавців сеї справи.

Замовлення виконуються по можливості скоро й акуратно.

Книгарням і земствам вичайний опуст (знижка).

Пересилка на рахунок покупця.

---

## Книгарня Т-ва „ДЗВІН“ у Києві

має до продажу всі українські книжки, які вийшли і виходять на Україні і за кордоном. При книгарні постійна вистава нових літератур. Замовлення виконуються негайно.

Адреса книгарні:

Київ, В. Володимирська уд. ч. 48, Книгарня Т-ва „Дзвін“.

---

## Українська Книгарня Т-ва „ДЗВІН“ у Харкові

має на складі всі видання „Дзвону“ і „Української Школи“ і є головним складом для Слобідської України.

Книгарня „Дзвін“ у Харкові має в продажу всі українські книжки, які виходять на Україні і за кордоном.

Всі підручники для шкіл низьких і середніх можна одержувати з Харківської книгарні „Дзвін“.

Замовлення виконуються негайно.

Адреса:

Харків, Петровський пров. 18, Українська книгарня „Дзвін“.

---

